

Elwira Kaczyńska
Uniwersytet Łódzki, Łódź
elwira.kaczynska@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0002-4545-1927>

Krzysztof Tomasz Witczak
Uniwersytet Łódzki, Łódź
krzysztof.witczak@uni.lodz.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-8895-974X>

PÓŻNOLAKOŃSKA NAZWA RZEPY¹

Słowa kluczowe: nazwy botaniczne, dialekt lakoński, dialektologia grecka, leksyka grecka
Keywords: botanical names, Laconian dialect, Greek dialectology, Greek vocabulary

W 2015 r. ukazał się artykuł, w którym omówiliśmy rozmaite greckie nazwy rzepy (czyli kapusty polnej, *Brassica campestris* L., syn. *Brassica rapa* L.) i tykwy zwyczajnej (czyli kalebasy, *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl., syn. *Cucurbita lagenaria* L., *Lagenaria vulgaris* Sér.), które są poświadczone w dziele Atenajosa, a także w innych źródłach antycznych, m.in. w leksykonie Hesychiosa (Kaczyńska, Witczak 2015: 25–45). Szczególnie wiele uwagi poświęciliśmy grupie pokrewnych wyrazów oznaczających ‘rzepę’ (stgr. beoc. ζεκελίς, lid. ζακυνθίς) lub ‘tykwę zwyczajną’ (stgr. dial. ζακελίς, kret. ζακαυθίς). Po przedyskutowaniu dystrybucji nazw i form wnioskowaliśmy, że nazwa była rozpowszechniona na gruncie achajskim i eolskim, nie była natomiast znana dialektom attycko-jońskim i doryckim (ibid.: 31–33, 39–41).

¹ Wkład współautorów artykułu jest równy i wynosi po 50%.

Rozpatrując genezę greckich nazw rzepy, musimy odnieść się w kilku słowach do teorii przedgreckiej szerzonej niegdyś przez holenderskiego badacza Edzarda J. Furnée (1972) i odnowionej w ostatnim czasie przez Roberta Beekesa (2014). Otóż E.J. Furnée zestawiał terminy tesalsko-beocko-lidyjskie (ζακελτίς, ζεκελτίς, ζακυνθίς) z niejasną głosą lakońską *θικέλιν· τήν γογγυλίδα*. Λάκωνες (*thikélin* – rzepę [tak nazywają] Lakończycy) i na bazie tego zestawienia uznał, że wszystkie te apelatywy są przedgreckiego pochodzenia (Furnée 1972: 256, 354). Od razu pada trudne pytanie: czy zestawienie tych wszystkich form ma rację bytu? Czy hipoteza przedgrecka jest w pełni umotywowana?

Niewątpliwie grupa fitonimów z nagłosowym fonemem ζ-, określających ‘rzepę’ (stgr. beoc. ζεκελτίς, lid. ζακυνθίς) lub ‘tykwę zwyczajną’ (stgr. dial. ζακελτίς, kret. ζακυνθίς), jest trudna do etymologicznego objaśnienia na gruncie języka greckiego, a obecność formy lidyjskiej wzmacnia tezę, że nazwy roślinne zostały zapożyczone z jakiegoś źródła substratowego lub orientalnego.

Czy jednak lakońska forma *θικέλιν*, zarejestrowana przez Hesychiosa z Aleksandrii w bierniku liczby pojedynczej, jak tego dowodzi postać lematu (*τήν γογγυλίδα*), sprowadza się do tego samego obcego źródła? Wydaje się, że taki wywód nie jest konieczny. Co więcej, dla przytoczonej wyżej lakońskiej nazwy ‘rzepy’ można – jak pokażemy – zaproponować etymologię czysto grecką, dobrze uzasadnioną drogą rozwojową dialektu lakońskiego. Zadziwiającą historię tego lokalnego dialektu możemy śledzić na przestrzeni niemal trzech tysiącleci od najstarszych form dialektu lakońskiego utrwalonych w pieśniach Alkmana aż po dzisiejszy dialekt cakoński języka nowogreckiego.

1. Lakońska nazwa rzepy γάστρα, jej geneza i chronologia

Zanim zajmiemy się analizą morfologiczną nazwy lak. *θικέλιν* (‘rzepa, *Brassica campestris* L., syn. *Brassica rapa* L.), musimy zwrócić uwagę na fakt, że nie jest to jedyna lakońska nazwa rzepy zarejestrowana w źródłach antycznych.

Otóż Atenajos z Naukratis, znamienity pisarz i erudyta działający na przełomie II i III w. n.e., w dziele zatytułowanym *Uczta mędrców* (gr. Δειπνοσοφισταί, łac. *Deipnosophistae*) przywołuje świadectwo Apollasa (mało znanego pisarza z III w. p.n.e.), który w niezachowanym utworze zatytułowanym *O miastach Peloponezu* (gr. Περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων) informował, że mieszkańcy Lacedemonu określają rzepy mianem γάστραι, co Jerzy Danielewicz słusznie tłumaczy jako ‘brzuchatki’ (Bartol, Danielewicz 2010: 695). Przypomnijmy stosowny fragment dzieła Atenajosa (IX 369b):

ΓΟΓΓΥΛΙΔΕΣ. Ταύτας Ἀπολλᾶς ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεων ὑπὸ Λακεδαιμονίων γάστρας φησὶ καλεῖσθαι. Νίκανδρος δ' ὁ Κολοφώνιος ἐν ταῖς Γλώσσαις

παρὰ Βοιωτοῖς γάστρας ὀνομάζεσθαι τὰς κράμβας, τὰς δὲ γογγυλίδας ζεκελτίδας. Ἀμερίας δὲ καὶ Τιμαχίδας τὰς κολοκύντας ζακελτίδας καλεῖσθαι.

RZEPY (*gongylides*). Apollas w dziele *O miastach Peloponezu* donosi, że Lacedemonczycy zwą je *gastrai* (brzuchatkami). Nikander z Kolofonu jednak w *Glosach* [twierdzi], że u Beotów słowem *gastrai* określa się kapusty, rzepy zaś słowem *zekeltides*. Amerias i Timachidas z kolei [utrzymują], że nazwa *zakeltides*² odnosi się do dyni³ (tłum. J. Danielewicz; zob. Bartol, Danielewicz 2010: 695).

Lakońska nazwa rzepy, wymieniona przez Apollasa, a następnie przez Atenajosa, została dwukrotnie zarejestrowana w późnoantycznym leksykonie sporządzonym przez Hesychiosa z Aleksandrii w końcu V w. n.e.

HAL γ-193: γάστρα · γογγυλῖς. ἡ κράμβη ‘rzepa lub kapusta’ (Latte 1953–1966 I: 364);

HAL γ-204: γασταία · ἡ γογγυλῖς. Λάκωνες ‘rzepa, Lakończycy’ (ibid.).

Lakońska nazwa rzepy, γάστρᾱ, wywodzi się zapewne od rzeczownika γαστήρ m. ‘brzuch, brzusiec, wyrzucenie’ (< *γραστήρ) (Carnoy 1959: 128; Chantraine 1968–1980 I: 212; Beekes 2010: 262)⁴, choć z uwagi na powszechność rzepy w jądłospi- sie starożytnych nie można wykluczyć bezpośredniej derywacji od czasownika stgr. γράω ‘gryźć, żuć, jeść’ (< *grasō) za pomocą żeńskiego przyrostka *-trā. W nazwie obserwujemy dysymilację regresywną (pgr. *γράφτρᾱ → gr. lak. γάστρᾱ), której ostatecznym rezultatem jest zanik jednej ze spółgłosek płynnych (ρ-ρ → σ-ρ).

Co się tyczy formy obocznej γασταία, to obserwujemy w niej zanik spółgłoski płynnej w grupie konsonantycznej i rozszerzenie sufiksalne formy podstawowej. Bez wątplenia postać γάστρα, potwierdzona uprzednio w dziełach Apollasa (III w. p.n.e.) i Atenajosa z Naukratis (III w. n.e.), musi być pierwotna i oryginalna, podczas gdy jej alternatywna wersja γασταία, zarejestrowana dopiero w leksykonie Hesychiosa,

2 W cytowanym przekładzie autorzy niniejszego artykułu wprowadzili przypisywany Ameriasowi z Macedonii (III w. p.n.e.) i Timachidasowi z Rodos (I w. p.n.e.) wariant *zakeltides* (w tłumaczeniu Jerzego Danielewicza pojawia się forma *zekeltides*). Warto przywołać w tym miejscu wypowiedź znakomitego niemieckiego filologa Kurta Lattego: „Vocalem syllabae primae in A in Ameriae et Timachidae saltem loco α fuisse testator contra Kaibelium Peppinck, Observat. in Athen. 55, ita ut appareat ζακ- verum esse” (Latte 1953–1966 II: 813).

3 W tekście greckim pojawia się forma attycka (w acc. pl.) τὰς κολοκύντας. Nazwa ta nie może odnosić się ani do dyni zwyczajnej (*Cucurbita pepo* L.), ani do dyni olbrzymiej (*Cucurbita maxima* L.), gdyż rośliny te sprowadzono z Ameryki do Europy dopiero w XVI w. (Schrader, Nehring 1917–1923: 652–654; Gorczyński 1961: 63). Uważa się, że „die echten Kürbisse den Alten noch fremd waren” (Genaust 2005: 188–189). W starożytności terminem gr. κολοκύνθη, att. κολοκύντη f. określano tykwę pospolitą a. kalebasę (*Lagenaria siceraria* (Molina) Standl., syn. *Cucurbita lagenaria* L., *Lagenaria vulgaris* Sér.), jak słusznie podkreśla Robert Beekes (2010: 738–739).

4 W greckich dialektach literackich wyraz γάστρᾱ, joń. γάστηρ f. oznaczał przede wszystkim ‘brzusiec naczynia’ lub ‘brzuchate, pękate naczynie’ (Abramowiczówna 1958: 453; Adrados 1994: 785; Liddell, Scott 1996: 339; Jurewicz 2000: 160; Montanari 2003: 433).

wydaje się formacją sekundarną (zawierającą przymiotnikowy sufix *-αία*), uproszczoną (zanik spółgłoski płynnej *ρ* [r] w grupie konsonantycznej), a zatem reprezentuje jednostkę leksykalną chronologicznie późniejszą niż *γάστρα*.

Skoro lakońska nazwa rzepy, począwszy od epoki hellenistycznej (III w. p.n.e.), aż po kres antyku (V w. n.e.), brzmiała *γάστρα* (lub w nowszej wersji *γασταία*) w świetle zgodnego świadectwa Apollasa, Atenajosa i Hesychiosa, to należy zadać podstawowe pytanie: w jakim czasie wprowadzono do dialektu lakońskiego odmienną nazwę *θικέλιν*? Kiedy nastąpiła jej kreacja?

2. Rozważania nad chronologią lakońskiej glosy Hesychiosa (HAL 0-588)

Grecki leksykograf Hesychios z Aleksandrii, tworzący pod koniec V stulecia ery chrześcijańskiej zbiór rzadkich i niecodziennych słów, w gronie osobliwości lakońskich zawarł następującą glosę:

HAL 0-588: *θικέλιν · τήν γογγυλίδα. Λάκωνες* (Latte 1953–1966 II: 323) „*thikélin* – rzepę [tak nazywają] Lakonowie”.

Powyższa glosa charakteryzuje się obecnością nagłosowego fonemu *θ* [*t^h*] > [*θ*], który istniał we wczesnej fazie rozwojowej w dialekcie starolakońskiego, potem na kilka wieków zaniknął i ponownie pojawił się pod koniec doby starożytnej. Dźwięk [*θ*], powstały ze spalatalizowanego wariantu *φ* [*f'*], istnieje we współczesnym dialekcie cakońskim języka nowogreckiego, który jest bezpośrednim kontynuantem mowy lakońskiej. Innymi słowy, obecność fonemu *θ*- w lakońskiej glosie *θικέλιν · τήν γογγυλίδα. Λάκωνες*, przytoczonej przez Hesychiosa z Aleksandrii, mogłaby świadczyć albo o przedklasycznym pochodzeniu glosy, albo też o takim przekształceniu, które było charakterystyczne dla bardzo późnej fazy rozwojowej dialektu lakońskiego.

Zastanówmy się teraz nad obiema możliwościami. Teoretycznie rzecz biorąc, omawiana glosa *θικέλιν · τήν γογγυλίδα. Λάκωνες*, chociaż została udokumentowana pod koniec epoki starożytnej, mogła dotyczyć bardzo wczesnej poezji chóralnej powstałej w dialekcie starolakońskim. Należy jednak zaznaczyć, że już w poezji Alkmana pojawiają się przykłady świadczące o wczesnej spirantyzacji starogreckiego fonemu *θ* [*t^h*], który poprzez spirant dentalny [*θ*] przekształcił się w spółgłoskę syczącą [*s*], zapisywaną za pomocą grafemu *Σ* (Buck 1955: 59; Pisani 1973: 101; Morani 1999: 81; Colvin 2007: 46; Bartoněk 2009: 200; Kaczyńska 2014: 65–66; Méndez Dosuna 2015: 455).

Proces spirantyzacji ogólnogreckiego fonemu [*t^h*] > [*θ*] > [*s*] dokonał się już w epoce klasycznej, gdyż ateński komediopisarz Arystofanes, tworzący na przełomie V i IV w. p.n.e., wprowadzał dla uzyskania efektów komicznych wypowiedzi w dialekcie lakońskim. W komedii *Lyzistrata* Arystofanes stale stosował literę *σ* [*s*] w miejscu ogólnogreckiego *θ* [*t^h*], np.

- 2.1. gr. lak. (*Lys.* 980) *tāv Ἀσανᾶν* (= att. *τῶν Ἀθηνῶν*) gen. pl. ‘Aten’;
- 2.2. gr. lak. (*Lys.* 981) *μυσίξαι* (= att. *μυθίσαι*) inf. aor. act. ‘powiedzieć’;
- 2.3. gr. lak. (*Lys.* 983) *ναὶ τῷ σιῶ* (= att. *ναὶ τῷ θεῶ*) ‘na dwóch bogów (tj. Dioskurów)’.

Proces ten znajduje bogate poświadczenie w tekstach epigraficznych pochodzących z obszaru Lakonii, np. gr. lak. *ἀνέσηκε* (= att. *ἀνέθηκε*) 3 os. sg. ind. aor. act. ‘złożył, ofiarował’, lak. *σιῶ* (= att. *θεοῦ*) gen. sg. ‘boga’. Obie te formy są poświadczone na inskrypcji z pierwszej połowy IV w. p.n.e.

Hesychios z Aleksandrii zarejestrował liczne przykłady pokazujące spirantyzację fonemu zębowego θ [tʰ] > [θ] > σ [s] w pozycji nagłosowej (Kaczyńska 2014: 67–68):

- 2.4. gr. lak. *σαλία· πλέγμα καλάθῳ ὁμοιον, ὃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φοροῦσι αἱ Λάκαιναι. οἱ δὲ θολία* (Hansen 2005: 261) ‘plecionka podobna do koszyka, noszona na głowie przez Lakonki’, zob. gr. dor. *θολία* f. ‘stożkowaty kapelusz z szerokimi kresami’;
- 2.5. gr. lak. *σαμινά· θαμινά. συνεχῶς. Λάκωνες* (ibid.: 263), por. gr. *θαμινά* adv. ‘często, zwykle’;
- 2.6. gr. lak. *σερμοί· θερμοί* (ibid.: 280), zob. gr. hom. *θερμός* adi. ‘ciepły, gorący’;
- 2.7. gr. lak. *σηρίον· θηρίον* (ibid.: 285), zob. gr. hom. *θηρίον* n. ‘zwierz, dzikie zwierzę, stworzenie; bestia, drapieżnik’;
- 2.8. gr. lak. *σίαόρ· θίασος. Λάκωνες* (ibid.: 286), zob. gr. att. *θίασος* m. ‘korowód bakchiczny; grono, orszak’, także ‘uczta’;
- 2.9. gr. lak. *σίγε· θίγγανε. Λάκωνες* (ibid.: 287), por. imp. aor. act. *θίγε* ‘dotknij, chwyć, obejmij’;
- 2.10. gr. lak. *σίκα· ὕς. Λάκωνες* (ibid.: 289); lakońska nazwa świni sprowadza się gr. dor. **θίκᾱ*, oryginalnie ‘dzika świnia’ (Kaczyńska, Witczak 2005: 140, 145; Kaczyńska 2014: 68–69);
- 2.11. gr. lak. *σιόρ· θεός. Λάκωνες* (Hansen 2005: 294), zob. gr. hom. *θεός* m. ‘bóg, bóstwo’, dial. *θιός*.

Spirantyzacja fonemu zębowego θ [tʰ] > [θ] > σ [s] jest dobrze poświadczona nie tylko w antycznym dialekcie lakońskim, ale też w jego współczesnej kontynuacji, tj. w dialekcie cakońskim (Buck 1955: 59; Colvin 2007: 46; Witczak 2015: 177–188), np.

- 2.12. cak. *σάτη* [ˈsati] ‘cóрка’, demin. *σατέρι* [saˈteʒi] ‘córeczka’ (Andriotis 1974: 278) kontynuuje lakoński apelatyw *συγάτηρ* f. ‘cóрка’ < lak. *συγάτηρ* f. ‘cóрка’ < stgr. *θυγάτηρ* f. ‘cóрка’, demin. *θυγάτριον* n. ‘córeczka’ (Thumb, Kieckers 1932: 93; Pisani 1973: 240; Liosis 2014: 447; Witczak 2015: 177);
- 2.13. cak. *σέρε* ‘lato’ (Katsanis 1989: 42) < stgr. *θέρος* n. ‘lato, żniwa’;

- 2.14. cak. *σηλυκό* [sili'ko] n. 'kobieta' (ibid.; Witczak 2015: 183), zob. ngr. *θηλυκό* n. 'kobieta', *θηλυκό* adi. 'kobięcy, żeński';
- 2.15. cak. *κρίσα* f. 'jęczmień' (Katsanis 1989: 43), por. ngr. *κριθάρι* n. 'ts.';
- 2.16. cak. (pd.) *άπασε* ['apase], (pn.) *λάπασε* ['lapase] m. 'szczaw' (ibid.: 43; Liosis 2014: 447; Witczak 2015: 180) < stgr. *λάπαθος* m. lub f. 'szczaw zwyczajny, *Rumex acetosa* L.', ngr. *λάπαθο* n. 'ts.'.

Wczesna geneza glosy Hesychiosa wydaje się wątpliwa z kilku powodów. Po pierwsze, leksykon Hesychiosa z Aleksandrii został skompilowany dopiero pod koniec V w. n.e. i zawiera dużą ilość materiału odnoszącego się do późnoantycznej rzeczywistości językowej. Po drugie, lakońskiego fitonimu *θικέλιν* 'rzepa' nie znał ani Apollas (w III w. p.n.e.), ani też erudyta i encyklopedysta Atenajos (w II–III w. n.e.).

Z kolei hipotezę o późnej genezie popierają trzy dalsze argumenty, pozostające w zgodzie z poprzednimi. Kontynuujemy zatem wyliczenie. Po trzecie, wyraz poświadcza końcówkę *-iv*, która wydaje się reprezentować późnoantyczną (i średniowieczną) formę starogreckiego przyrostka *-iov*, por. śrgr. *-iv*, ngr. cypr. *-iv*⁵. Po czwarte, fonem [θ] pojawił się w dialekcie późnolakońskim jako kontynuant fonemu *φ*- [f] w pozycji przed samogłoską przednią [i]. Po piąte, poświadczony w głosie *θικέλιν* akcent paroksytoniczny jest w pełni uzasadniony synkopą wygłosowej samogłoski *-o-* w późnoantycznym archetypie **φικέλιον*.

Wszystkie te argumenty wskazują jednoznacznie, że fitonim *θικέλιν* (acc. sg.) 'rzepa, *Brassica campestris* L., syn. *Brassica rapa* L.', przytoczony przez Hesychiosa z Aleksandrii, jest terminem lakońskim o chronologii późnoantycznej. Brak znajomości lakońskiej nazwy roślinnej *θικέλιν* 'rzepa' w zachowanej literaturze greckiej (m.in. u Atenajosa) wydaje się świadczyć, że jest ona kreacją typowo lakońską, dokonaną po II stuleciu n.e.

3. Ponowne pojawienie się fonemu [θ] w dialekcie późnolakońskim (cakońskim)

W języku starogreckim funkcjonował fonem *θ* [t^h], który w pewnym momencie przekształcił się w spirant dentalny [θ]. W dialekcie lakońskim ów fonem uległ dalszej spirantyzacji i przekształcił się ostatecznie w [s]. Fonem [θ] pojawił się ponownie w późnej fazie rozwoju dialektu lakońskiego wywołanej przez interwencję systemu fonologicznego. Proces *φ* [f] > *θ* [θ] w pozycji przed samogłoską przednią [i] jest doskonale poświadczony w dialekcie cakońskim języka nowogreckiego (Deville 1866:

5 Zob. Georgacas 1948: 243–260. Końcowe *-v* zostało zachowane nie tylko w dialekcie cypryjskim, ale też w innych dialektach nowogreckich grupy południowowschodniej i wschodniej (Trudgill 2003: 57–58), obejmujących wyspy Cypr, Rodos, Karpathos, Kasos, Kastellorizo, Kos, Leros, Patmos, a także Simi, Telos, Nisyros, Kalimnos, Ikarie, Astipaleę i Chios.

84; Lekos 1920: 23; Pernot 1934: 20; Katsanis 1989: 44–45), który jest bezpośrednim kontynuantem starogreckiego dialektu lakońskiego. Poniżej podajemy najbardziej przekonujące przykłady tego zjawiska:

- 3.1. cak. *αθί* [a'θi], w pozycji przed samogłoską *αθίρ* [aθír], *αρθίρ* [arθír] m. 'brat / *ἀδελφός*' (Hatzidakis 1929: 44; Pernot 1934: 311; Witczak 2015: 184) < **ἀδελφίρ* [adeł'fir] < **ἀδελφίός* < stgr. *ἀδελφεός* 'ts.', wtórne *ἀδελφός*, por. ngr. *ἀδερφός* 'brat', zob. głosę Hesychiosa *ἀδελιφήρ· ἀδελφός, Λάκωνες* (Latte 1953–1966 I: 39);
- 3.2. cak. *θιάα, θιά* [θi'a] f. 'butelka, flaszka; tykwa / *φιάλη; νεροκολόκυθο*' (Lekos 1920: 74; Deffner 1923: 149; Pernot 1934: 347; Andriotis 1974: 581; Charalambopoulos 1980: 83; Kostakis 1987: 304; Witczak 2015: 183) < gr. lak. *φιάλᾱ* f. 'ts.', att.-joń. *φιάλη* f. 'waza, misa, czasza; naczynie do picia', także 'urna, popielnica', metaforycznie 'tarcza';
- 3.3. cak. *θιλία* [θi'lia] f. 'przyjaźń' (Deffner 1923: 149; Charalambopoulos 1980: 42, 83; Witczak 2015: 183) < gr. lak. *φιλιά*, joń. *φιλίη* f. 'przyjaźń', ngr. *φιλία* f. 'ts.';
- 3.4. cak. *θυτέ* [θi'te] n. 'roślina' (Katsanis 1989: 45) < stgr. *φυτόν* n. 'ts.';
- 3.5. cak. *καρθία* [kar'thia] n. pl. 'gwoździe' (Charalambopoulos 1980: 29), por. ngr. *καρφιά* n. pl. 'ts.';
- 3.6. cak. *ούθι* ['uθi] 'wąż' (Lekos 1920: 23; Charalambopoulos 1980: 29; Katsanis 1989: 45) < stgr. *ὄφις* m. 'wąż', ngr. *φίδι* n. 'ts.';
- 3.7. cak. *ραθή* [ra'thi] f. 'szew, ścieg' (Charalambopoulos 1980: 45), por. stgr. *ράφή* f. 'szew, ścieg', ngr. *ραφή* f. 'ts.'.

4. Etymologia lakońskiego fitonimu *θικέλιν* 'rzepa'

Wcześniejsze rozważania doprowadziły nas do przekonania, że późnolakoński termin *θικέλιν*, poświadczony w leksykonie Hesychiosa z Aleksandrii, zastąpił wcześniejszą nazwę lakońską *γάστρα* f. 'rzepa'. Należy się zastanowić, skąd się wziął ów lakoński neologizm i jaka jest jego etymologia.

Sądzymy, że wyraz późnolakoński można objaśnić na bazie materiału leksykalnego zachowanego w dialekcie cakońskim języka nowogreckiego. Zakładamy, że późnolakońska nazwa rzepy zawierała złożony przyrostek deminutywny *-*κέλιον* dodany do rdzenia podstawowego **θι*-, który jest strukturalnym członem terminu podstawowego (późnolakońskiego) **θιά* f. 'tykwa zwyczajna' (< **φιά* < gr. lak. *φιάλᾱ* f. 'ts.'). Późnolakońska nazwa tykwy zwyczajnej jest kontynuowana do dnia dzisiejszego w dialekcie cakońskim, zob. cak. *θιά* f. 'butla, flaszka oraz tykwa zwyczajna / *φιάλη. και νεροκολοκυθιά*' (Pernot 1934: 347) lub *θιάα* f. 'tykwa zwyczajna / *ή κολοκύνθη*' (Lekos 1920: 74; Deffner 1923: 149; Pernot 1934: 347; Andriotis 1974: 581; Charalambopoulos 1980: 83; Kostakis 1987: 304) (< gr. lak. *φιάλᾱ* f. 'ts.', att.-joń.

φιάλη f. ‘waza, misa, czasza; naczynie do picia’, także ‘urna, popielnica’, metaforycznie ‘tarcza’; zob. 3.2).

Wywód jest w pełni zrozumiały z semantycznego punktu widzenia, jako że starożytni Grecy często kojarzyli rzepę (mającą bulwiasty korzeń) z tykwą zwyczajną (której owoc przyjmuje charakterystyczny bulwiasty kształt) i niekiedy stosowali ten sam apelatyw określający obie te rośliny. Skojarzenie to potwierdza glosa Hesychiosa: ζακελτίδες· κολοκύνται ἢ γογγυλίδες („zakeltides: tykwy zwyczajne lub rzepy”). Także Atenajos z Naukratis (IX 369b) przekazuje, że beocka nazwa roślinna ζεκελτίς oznaczała ‘rzepę’, podczas gdy jej wariantowa (prawdopodobnie tesalska) nazwa ζακελτίς, wspomniana przez Ameriasa i Timachidasa, odnosiła się tykwy zwyczajnej (zob. rozdz. 1). Nie dziwi zatem, że Lakonowie i ich potomkowie Cakonowie, czyli „prawdziwi Lakonowie”⁶, od nazwy tykwy zwyczajnej (cak. θιά f. ‘butla, flaszka; tykwa zwyczajna’) urobili innowacyjną nazwę rzepy (późnolak. θικέλιν n. ‘rzepa’).

Nazwa cakońska θιά pokazuje zastępstwo fonemu *φ poprzez *θ w pozycji przed samogłoską przednią [i] (zob. przykłady 3.1–3.7) oraz regularny zanik interwokalicznego fonemu λ [l] w pozycji przed samogłoską tylną (Witczak 2015: 177–188).

Ten ostatni proces jest zjawiskiem typowym dla dialektu cakońskiego, por.:

- 4.1. cak. ἄτσι ['atsʰi] n. ‘sól’ = ngr. ἀλάτι n. ‘ts.’ (Lekos 1920: 70; Charalambopoulos 1980: 56; Witczak 2015: 181);
- 4.2. cak. γᾶ ['ɣa] n. ‘mleko’ = ngr. γάλα n. ‘ts.’ (Pernot 1934: 337; Charalambopoulos 1980: 52; Witczak 2015: 181) < stgr. γάλα ‘mleko’;
- 4.3. cak. κᾶ ['ka] adi. f. ‘dobra / καλή’ (< *καλᾶ́) pokazuje zanik -λ- w pozycji przed samogłoską przednią. Forma męska przymiotnika zachowuje spółgłoskę płynną -l- w pozycji przed samogłoską przednią: καλέ [ka'le] m. ‘dobry / καλός’ (Charalambopoulos 1980: 52; Błażek 2010: 24; Witczak 2015: 182);
- 4.4. cak. ὅα ['oa] adi. n. pl. ‘wszystko / ὅλα’ (Charalambopoulos 1980: 84). Męska forma tego przymiotnika ὅλε [ole] m. sg. ‘cały, wszystek / ὅλος’ zachowuje [l] przed samogłoską przednią (Błażek 2010: 20; Witczak 2015: 182);
- 4.5. cak. πέαγο ['peaɣo] m. ‘morze’ < stgr. πέλαγος m. ‘ts.’ (Charalambopoulos 1980: 27, 122; Witczak 2015: 182).

Zanik interwokalicznego fonemu λ [l] w pozycji przed samogłoską tylną jest poświadczony także w leksykonie Hesychiosa zarówno w śródgłosie, jak i w nagłosie:

6 Opowiadamy się za wywodem etnonimu ngr. Τσάκωνες ‘Cakonowie’ z praformy późnolakońskiej *Ετιόλᾱκωνες, dosłownie ‘prawdziwi Lakonowie’, por. stgr. ἐτεός adi. ‘prawdziwy’, Λάκωνες ‘Lakonowie’. W nazwie tej nastąpiła welaryzacja fonemu λ [l] w pozycji przed samogłoską tylną, a następnie jego zanik. Kraina geograficzna zwana Cakonią (ngr. Τσακωνία) reprezentuje archetyp lakoński *Ετιᾱ Λακωνιᾱ, dosłownie ‘prawdziwa Lakonia’ (Witczak 2015: 179).

- 4.6. *κοῖα* · *τὰ κοῖλα* (Latte 1953–1966 II: 497), por. ngr. *κοῖλος* adi. ‘wydrażony, wklęsły’, cak. *ku* [‘ki] (Pernot 1934: 348) < stgr. *κοῖλος* ‘wydrażony, próżny, pusty, wklęsły’ (Witczak 2015: 184);
- 4.7. *ἄχανά* (recte: *ἄχανα*) · *κλήματα* (Latte 1953–1966 I: 298), por. ngr. *λάχανα*, cak. *άχανα* [‘axana] n. pl. ‘jarzyny’ (Charalambopoulos 1980: 50; Witczak 2015: 184–185).

Struktura morfologiczna późnolakońskiego terminu *θικέλιν* n. ‘rzepa’ jest w pełni zrozumiała. Akcent paroksytoniczny jednoznacznie dowodzi, że analizowana nazwa zawiera średniogreckie zakończenie *-iv*, które sprowadza się ostatecznie do starogreckiego przyrostka *-ιον*, tworzącego formy zdrobniałe rodzaju nijakiego (Schwyzer 1939: 470), np.

- 4.8. ngr. *χέρι* n. ‘ręka’, cypr. *σέριν* [‘ferin] ‘ts.’ < stgr. *χέριν* / *χέριον* < stgr. *χείρ* f. ‘ręka’ (Andriotis 2001: 419; Jangullis 2002: 321; Babiniotis 2011: 1599);
- 4.9. ngr. *πόδι* n. ‘noga’, cypr. *πόιν* n. ‘ts.’ < stgr. *πόδιν* / *πόδιον* n. demin. ‘nóżka’ < < stgr. *πούς* m. ‘noga’ (Andriotis 2001: 287; Jangullis 2002: 278; Babiniotis 2011: 1127);
- 4.10. cak. *σατέρι* [sa’tɛʒi] ‘córeczka’ < cak. *σάτη* [‘sati] ‘cóрка’ < stgr. lak. *συγάτηρ* f. ‘ts.’; stgr. *θυγάτριον* n. ‘córeczka’ < stgr. *θυγάτηρ* f. ‘cóрка’ (zob. 2.12).

Nie ulega wątpliwości, że późnolakoński wyraz *θικέλιν* [θi-‘ke-lin] miał pierwotnie akcent proparoksytoniczny, padający na sylabę trzecią od końca [θi-‘ke-li-on]. Język starogrecki tworzył jednak liczne wyrazy zdrobniałe, które zawierały złożone, trzysylabowe, a nawet czterosylabowe przyrostki deminutywne, np. stgr. *-άδιον*, *-άκιον*, *-άλιον*, *-άριον*, *-άσιον*, *-άφιον*, *-ίδιον*, *-ιδάριον*, *-ίσκιον*, *-ισκίδιον*, *-ύδριον*, *-ύλλιον*, *-ύφιον* (Schwyzer 1939: 471). Większość tych przyrostków (w wersji skróconej) odziedziczył język nowogrecki, np. *-άδι*, *-άκι*, *-άλι*, *-άρι*, *-άσι*, *-άφι*, *-ίδι*, *-ιδάρι*, *-ίσκι*, *-ισκίδι*, *-ύδρι*, *-ύλλι*, *-ύφι*, a także *-έλι* / *-έλλι* (Babiniotis 2011: 435).

Możemy przytoczyć liczne przykłady tego typu zdrobnień:

- 4.11. ngr. *ποδάρι* n. ‘nóżka’ (< stgr. *ποδάριον* n. ‘ts.’ < stgr. *πούς* m. ‘noga’), ngr. *ποδαράκι* n. ‘ts.’ < ngr. *πόδι* n. ‘noga’ < stgr. *πούς* m. ‘noga’ (zob. 4.8);
- 4.12. ngr. *ψάρι* n. ‘ryba’ < śrgr. *ψάριν* n. ‘ts.’ < stgr. *ὀψάριον* n. ‘mała rybka’ < stgr. *ὄψον* n. ‘gotowana lub inaczej przyrządzana potrawa, zwłaszcza ryba’ (Andriotis 2001: 428; Kaczyńska 2019: 117);
- 4.13. ngr. *κοριτσέλλι* n. demin. ‘dziewczynka’ < *κορίτσι* n. ‘dziewczyna’; ngr. *μωρέλλι* n. demin. ‘niemowlaczek’ < *μωρό* n. ‘niemowlę’; ngr. *παιδαρέλλι* n. demin. ‘dzieciątko’ < *παιδί* n. ‘dziecko’ < stgr. *παιδίον* n. ‘małe dziecko’ (Andriotis 2001: 98); ngr. dial. (*bova*) *μιććēđđi* ‘malutki’ < śrgr. **μικκέλλιον* < < stgr. dor. *μικκός* adi. ‘mały’, por. att. *μικρός* adi. ‘ts.’ (Rohlf 1964: 143, 332); ngr. dial. (*bova*) *pisēđđi* n. ‘groszek’ < śrgr. **πισέλλιον* n. ‘groszek’ < stgr. *πίσος*

m. ‘groch’, por. ngr. *μπιζέλι* n. ‘ts.’ (ibid.: 404). Lingwiści greccy zgodnie twierdzą, że przyrostek grecki **-έλ(λ)ιον* (skąd ngr. *-έλι* / *-έλλι*) pojawił się pod wpływem języka łacińskiego, z którego zasobu zaczerpnięto przyrostek deminutywny *-ellus, -ella, -ellum* (Andriotis 2001: 98; Babiniotis 2011: 435).

Termin późnolakoński *θικέλιν* n. ‘rzepa’ jest niewątpliwą formą deminutywną, zawierającą przyrostek **-κέλ(λ)ιον*. Sufiks ten prawdopodobnie pojawił się w języku starogreckim, a następnie w języku średniogreckim pod wpływem łacińskiego przyrostka zdrabniającego *-cellus, -cella, -cellum*, por. łac. *flōscellus* ‘kwiatuszek’ < < łac. *flōs* m. ‘kwiat’, łac. *nāvicella* f. ‘stateczek’ < *nāvis* f. ‘statek, okręt’, łac. *iūscellum* n. ‘zupka, bulion’ < *iūs* n. ‘polewka, zupa’ (Otrębski, Safarewicz 1937: 247). Sufiks ten był produktywny w łacinie bałkańskiej, por. rum. *muncél* m. ‘góрка, pagórek, wzgórze, wzgórek’ < łac. *monticellus* m. ‘mała góra’ (Puścariu 1905: 97; Meyer-Lübke 1935: 465; Haarmann 1978: 242) < łac. *mons*, gen. sg. *montis* m. ‘góra’ (skąd rum. *múnte* m. ‘góra; hala’, wł. *monte* ‘góra’); rum. *sîmcea* f. ‘czubek, koniec (noża); wierzchołek, szczyt (góry)’ < łac. bałk. **summicella* (ibid.: 263) < łac. *summum* n. ‘punkt najwyższy, wierzchołek, góra’; rum. *ulcea* f. ‘garnuszek’ < łac. bałk. **öllicella* f. (Puścariu 1905: 167; Meyer-Lübke 1935: 497; Haarmann 1978: 246) < łac. lud. *olla* f. ‘garnek’ < < stłac. *aulla* f. ‘ts.’; rum. *funigél* m. ‘nitka babiego lata; babie lato’ < łac. **fūnicellus* m., także *fūnicella* f. ‘nitka, cienka linka’ (Haarmann 1978: 228) < łac. *fūnis* m. ‘powróż, sznur, lina’; rum. *fuscel* m. ‘krzyżulec; szczebel (drabiny); nać (cebuli)’, także *fuscel* ‘ts.’ < łac. bałk. **fūsticellus* m. ‘kleine Spindel’ (Meyer-Lübke 1935: 308; Haarmann 1978: 228) < łac. *fūstis* m. ‘kij, patyk, laska, pręt, różga, palik’; rum. *aușel* m. ‘mysi-królik zwyczajny, *Regulus regulus* L.’, także ‘remiz zwyczajny, *Remiz pendulinus* L., syn. *Aegithalus pendulinus* L.’ < **aucellus* m. ‘mały ptaszek’ (Haarmann 1978: 207) < *avicellus* m. ‘ts.’ < łac. *avis* ‘ptak’.

Przypuszczalnie istotną rolę mogło odegrać nawiązanie do analogicznego sufiksu deminutywnego **-έλ(λ)ιον*, dokonane pod wpływem takich apelatywów, jak ngr. *κρικέλι* n. ‘pierścionek’ < śrgr. *κρικέλλιν* n. ‘ts.’ < stgr. *κρίκος* m. ‘kółko, pierścień, bransoleta’ (Andriotis 2001: 175), ngr. *bova miććedđi* ‘malutki’ < śrgr. **μικκέλλιον* < < stgr. dor. *μικκός* adi. ‘mały’ (zob. 4.13). Zwróćmy uwagę, że łacina bałkańska wchłonięła liczne wyrazy pochodzenia greckiego, od których wtórnie utworzono derywaty, m.in. za pomocą łacińskiego przyrostka **-ellus*, por. rum. *ghiocél* m. ‘śnieżyczka przebiśnieg, *Galanthus nivalis* L.’ < łac. bałk. **glaucellus* ‘ts.’ (Meyer-Lübke 1935: 323) < < łac. *glaucus* adi. ‘niebieskoszary’, w łacinie bałkańskiej ‘biały’ < stgr. *γλαυκός* adi. ‘lśniący, jasny; błękitny, niebieskawy, błękitnozielony’, w późnym antyku dominuje innowacyjne znaczenie ‘biały’⁷.

7 Leksykon Hesychiosa z Aleksandrii, powstały w końcu V w. n.e., zawiera następującą glosę (γ-605): *γλαυκός λευκός* (‘biały’) (Latte 1953–1966 I: 378). Takie samo znaczenie potwierdza niezależnie odeń inny autor późnoantyczny, mianowicie św. Izydor, arcybiskup z Sewilli, zmarły 4 IV

Na koniec nie można pominąć milczeniem postawionego na wstępie pytania: czy E.J. Furnée (1972: 256, 354) prawidłowo sugeruje, że lakoński apelatyw *θικέλιν* ‘rzepa’ reprezentuje formę pokrewną w stosunku do beockiego *ζεκελτίς* f. ‘rzepa’ oraz tesalskiego *ζακελτίς* ‘tykwa zwyczajna’?

Odpowiedź brzmi: Furnée nie ma racji. Podobieństwo między wspomnianymi wyrazami wydaje się złudne, jako że formy eolskie (o niejasnej genezie) nie mogą być identyfikowane z nazwą późnolakońską *θικέλιν*, którą można łatwo wytłumaczyć jako sekundarną formę zdrobniałą derywowaną od późnolakońskiego (cakońskiego) apelatywu *θιά* (< **φιά* < stgr. lak. **φιαλά*) za pomocą zapożyczonego z języka łacińskiego przyrostka deminutywnego *-*κέλ(λ)ιον* (= łac. -*cellum*).

5. Konkluzje

Badania leksykalne dotyczące starogreckich nazw roślin doprowadziły nas do sformułowania następujących wniosków:

1. Grecki pisarz Atenajos z Naukratis (II–III w. n.e.) w dziele pt. *Uczta mędrców* (IX 369b) omówił starogreckie nazwy rzepy, przytaczając za Apollasem (III w. p.n.e.) lakoński fitonim *γάστρα* f. ‘rzepa, *Brassica campestris* L., syn. *Brassica rapa* L.’ (< pgr. **γράστρᾱ*, por. stgr. *γράω* ‘gryźć, żuć, jeść’). Późniejszy o dwa wieki leksykograf Hesychios z Aleksandrii odnotował jego późnolakoński wariant *γασταία* f. ‘rzepa’, pokazujący utratę spółgłoski płynnej.
2. Hesychios z Aleksandrii (V w. n.e.) podaje także inną późnolakońską głosę *θικέλιν· τὴν γογγυλίδᾱ. Λάκωνες* (HAL θ-588) „*thikélin* – rzepę [tak nazywają] Lakonowie”, która jest oczywistą innowacją leksykalną, wprowadzoną u schyłku starożytności.
3. Późnolakońska nazwa roślinna *θικέλιν* n. ‘rzepa’ reprezentuje formę zdrobniałą utworzoną za pomocą przyrostka -*κέλ(λ)ιον* (= łac. -*cellum*) od późnolakońskiego terminu **θιά* f. ‘tykwa zwyczajna, *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl’, zachowanego w cakońskim apelatywie *θιάα*, *θιά* [θi’a] f. ‘butelka, flaszka; tykwa zwyczajna / *φιάλη*; *νεροκολόκυθο*’ (< lak. *φιάλᾱ* ‘ts.’, por. att.-joń. *φιάλη* f. ‘waza, misa, czasza; naczynie do picia’).
4. Wywód jest w pełni zrozumiały z semantycznego punktu widzenia, co potwierdza glosa Hesychiosa: *ζακελτίδες· κολοκύνται ἢ γογγυλίδες* („*zakeltides*: tykwy zwyczajne lub rzepy”). Atenajos z Naukratis (IX 369b) przekazuje, że beocka nazwa roślinna *ζεκελτίς* oznaczała ‘rzepę’, podczas gdy jej wariantowa (prawdopodobnie tesalska) nazwa *ζακελτίς*, wspominana przez Ameriasa i Timachidasa, odnosiła się do tykwy zwyczajnej.

636 r. n.e., por. Isid., *Etym.* XII 6, 28: *Graeci enim album γλαυκόν dicunt* „Grecy bowiem biały kolor nazywają *γλαυκός*” (Valastro Canale 2014: 68).

5. W artykule objaśniono fonologiczne aspekty powyższej etymologii oraz omówiono procesy fonologiczne charakterystyczne dla dialektu lakońskiego i cakońskiego, m.in. przejście [t^h] > lak. [s], a także zmianę φ [f'] > θ [θ] oraz zanik interwokalicznego -λ- w dialekcie późnolakońskim i cakońskim. Zwrócono również uwagę na łacińską genezę nowogreckich przyrostków -έλ(λ)ι oraz -κέλ(λ)ι.

Skróty

act. – strona czynna czasownika (activum); adi. – przymiotnik (adiectivum); adv. – przysłówek (adverbium); aor. – aoryst; att. – attycki (dialekt języka greckiego); beoc. – beocki (dialekt języka greckiego); cak. – cakoński (dialekt języka nowogreckiego); cypr. – cyprijski (dialekt języka nowogreckiego); dimin. – wyraz zdrobniały (deminutivum); dial. – dialektalny; dor. – dorycki (dialekt języka greckiego); gr. – grecki; hom. – homerycki; inf. – bezokolicznik (infinitivus); imp. – tryb rozkazujący (imperativus); joń. – joński (dialekt języka greckiego); kret. – kreteński (dialekt języka greckiego); lak. – lakoński (dialekt języka greckiego); lid. – lidyjski; łac. – łaciński; łac. bałk. – łacina bałkańska; łac. lud. – łacina ludowa; ngr. – nowogrecki; pgr. – pragrecki; późnolak. – późnolakoński; rum. – rumuński; stgr. – starogrecki; stłac. – starołaciński; syn. – synonim; śrgr. – średniogrecki; wł. – włoski

Literatura

- ABRAMOWICZÓWNA Z. (red), 1958, *Słownik polsko-grecki*, t. 1, Warszawa.
- ADRADOS F.R., 1994, *Diccionario griego-español*, t. 4, Madrid.
- ANDRIOTIS N., 1974, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien.
- ANDRIOTIS N., 2001, *Etimologjiko leksiko tis kinis neolinikis*, Saloniki.
- BABINIOTIS G., 2011, *Etimologjiko leksiko tis Neas Elinikis glosas*, Ateny.
- BARTOL K., DANIELEWICZ J. (tłum.), 2010, *Atenajos, Uczta mędrców*, Poznań.
- BARTONĚK A., 2009, *Dialekty klasické řečtiny*, Brno.
- BEEKES R., 2010, *Etymological Dictionary of Greek*, t. 1–2, Leiden – Boston.
- BEEKES R., 2014, *Pre-Greek. Phonology, Morphology, Lexicon*, Leiden – Boston.
- BLAŽEK V., 2010, *Glottochronological Analysis of the Greek Lexicon: Modern, Tsakonian, Old and Mycenaean Greek*, „Graeco-Latina Brunensia” XV, nr 1, s. 17–35, [on-line:] <http://hdl.handle.net/11222.digilib/114952>.
- BUCK C.D., 1955, *The Greek Dialects. Grammar, Selected Inscriptions, Glossary*, Chicago.
- CARNOY A., 1959, *Dictionnaire étymologique des noms grecs de plantes*, Louvain.
- CHANTRAINE P., 1968–1980, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, t. 1–4, Paris 1968–1980.
- CHARALAMBOPULOS A.L., 1980, *Fonologjiki analisi tis tsakonikis dialektu*, dysertacja doktorska, Saloniki.
- COLVIN S., 2007, *A Historical Greek Reader. Mycenaean to the Koiné*, Oxford – New York.
- DEFFNER M., 1923, *Leksikon tis tsakonikis dialektu*, Ateny.
- DEVILLE G., 1866, *Étude du dialecte tzaconien*, Paris.

- FURNÉE E.J., 1972, *Die wichtigsten konsonantischen Erscheinungen des Vorgriechischen. Mit einem Appendix über den Vokalismus*, The Hague – Paris.
- GENAUST H., 2005, *Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen*, Hamburg.
- GEORGACAS D.J., 1948, *On the Nominal Endings -is, -in, in Later Greek*, „Classical Philology” XLIII, z. 4, s. 243–260.
- GORCZYŃSKI T. (red.), 1961, *Rośliny użytkowe*, Warszawa.
- HAARMANN H., 1978, *Balkanlinguistik (1). Areallinguistik und Lexikostatistik des balkanlateinischen Wortschatzes*, Tübingen.
- HANSEN P.A. (red.), 2005, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, t. 3, Berlin – New York.
- HATZIDAKIS G.N., 1929, *Arthír – atír – atí en ti Tsakoniki*, „Epetiris Eterias Wizandinon Spudon” 6, s. 44.
- JANGULLIS K.G., 2002, *Thesaurus dialecti Cypriae*, Nikozja.
- JUREWICZ O., 2000, *Słownik grecko-polski*, t. 1, Warszawa.
- KACZYŃSKA E., 2014, *W sprawie genezy psł. *dikъ ‘dziki’*, [w:] M. Jakubowicz, B. Raszevska-Żurek (red.), *Studia Borysiana. Etymologica, diachronica, Slavica. W 75. rocznicę urodzin Profesora Wiesława Borysia*, Warszawa, s. 63–71.
- KACZYŃSKA E., 2019, *Elementy katharewusy w języku nowogreckim na przykładzie apelatywnych określeń sklepów branżowych*, „Prace Filologiczne” LXXIII, s. 105–125.
- KACZYŃSKA E., WITCZAK K.T., 2005, *Remarks on Some Doric Elements in the Modern Greek Dialects of Crete*, „Eos” XCII, z. 1, s. 112–120.
- KACZYŃSKA E., WITCZAK K.T., 2015, *Tesalska i kreteńska nazwa tykwy pospolitej*, „Roczniki Humanistyczne” LXIII, z. 3, s. 25–45, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.18290/rh.2015.63.3-2>.
- KATSANIS N., 1989, *Kutsowlachika kie Tsakonika*, „Eliniki Dialektologia” I, s. 41–61.
- KOSTAKIS Th.P., 1987, *Leksiko tis Tsakonikis dialektu*, t. 3, Ateny.
- LATTE K. (red.), 1953–1966, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, t. 1–2, Hauniae.
- LEKOS M.A., 1920, *Peri Tsakonon kie tis tsakonikis dialektu*, Ateny.
- LIDDELL H.G., SCOTT R., 1996, *A Greek-English Lexicon*, Oxford.
- LIOSIS N., 2014, *Tsakanian*, [w:] G.K. Giannakis (red.), *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*, t. 3, Leiden – Boston, s. 446–447.
- MÉNDEZ DOSUNA J., 2015, *The Doric Dialects*, [w:] A.-F. Christidis (red.), *A History of Ancient Greek. From the Beginnings to Late Antiquity*, t. 1, Cambridge, s. 444–459.
- MEYER-LÜBKE W., 1935, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- MONTANARI F., 2003, *Vocabolario della lingua greca*, Torino.
- MORANI M., 1999, *Introduzione alla linguistica greca. Il greco tra le lingue indeuropee*, Alessandria.
- OTRĘBSKI J., SAFAREWICZ J., 1937, *Gramatyka historyczna języka łacińskiego*, cz. 1, Warszawa.
- PERNOT H., 1934, *Introduction à l'étude du dialecte tsakonien*, Paris.
- PISANI V., 1973, *Manuale storico della lingua greca*, Brescia.
- PUȘCARIU S., 1905, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element*, Heidelberg.
- ROHLFS G., 1964, *Lexicon Graecanicum Italiae inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Tübingen.
- SCHRADER O., NEHRING A., 1917–1929, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, t. 1–2, Berlin – Leipzig.

- SCHWYZER E., 1939, *Griechische Grammatik*, t. 1, München.
- THUMB A., KIECKERS E., 1932, *Handbuch der griechischen Dialekte*, t. 1, Heidelberg.
- TRUDGILL P., 2003, *Modern Greek Dialects. A Preliminary Classification*, „Journal of Greek Linguistics” IV, s. 45–64, [on-line:] <https://doi.org/10.1075/jgl.4.04tru>.
- VALASTRO CANALE A. (red.), 2014, *Isidoro di Siviglia*, Etimologie o Origini, t. 2, Novara.
- WITCZAK K.T., 2015, *On the Chronology of the Loss of *λ in Tsakonian (Late Laconian)*, „Graeco-Latina Brunensia” XX, nr 2, s. 177–188, [on-line:] <http://hdl.handle.net/11222.digilib/134638>.

Late Laconian Name for ‘Turnip’ Summary

In his work *Deipnosophistae* (IX 369b), Athenaeus discusses Greek names for ‘turnip’, including Laconian γάστρα and Boeotian ζεκελτίς. Hesychius of Alexandria (5th c. AD) gives two Late Laconian names: γασταῖα and θικέλιν (‘turnip, *Brassica campestris* L., syn. *Brassica rapa* L.’). The former term is an obvious reflex of Lac. γάστρα, while the latter seems to be a dialectal innovation. The present authors suggest that Late Laconian θικέλιν ‘turnip’ (originally ‘small gourd’) represents a diminutive form, derived from Late Laconian *θιᾶ f. ‘bottle gourd, *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl’ (= Tsakonian θιάα, θιᾶ [θiˈa] f. ‘bottle, flask; gourd / φιάλη; νεροκολόκυθο’ < Gk. Lac. φιάλᾱ ‘id.’, cf. Attic-Ionic φιάλη f. ‘a broad, flat vessel; bowl for drinking’) by means of the diminutive suffix *-κέλ(λ)ιον (< Latin *-cellum*). Ancient Greeks used the same name to denote turnips and bottle gourds, see the Hesychian gloss ζακελτίδες κολοκύνται ἢ γογγυλίδες (‘bottle gourds or turnips’). Athenaeus (IX 369b) gives an analogous pair of lexical correspondences: Boeotian ζεσκελτίδες ‘turnips’ and Thessalian (?) ζακελτίδες ‘bottle gourds’.